ETSEIT-UPC **Dept. de Física i Eng. Nuclear**

SISTEMES DINÀMICS NO LINEALS: CONTROL I APLICACIONS

PROBLEMES

PUNTS FIXES *(Mínim 2 problemes)*

1 Analitza les següents equacions gràficament: dibuixa la línia de fases, troba els punts fixes, classifica la seva estabilitat i representa gràficament $x(t)$ (de forma aproximada) per diferents condicions inicials.

(a) $\dot{x} = x - x^3$

(b) $\dot{x} = 1 - 4x(1 - x)$

(c) $\dot{x} = e^x - \cos x$

2 Donada una equació $\dot{x} = f(x)$, sabem com dibuixar la línia de fases. Ara es vol resoldre el problema invers: donada la línia de fases de la figura, troba una equació que sigui compatible amb ella. (Hi ha infinites respostes correctes!)

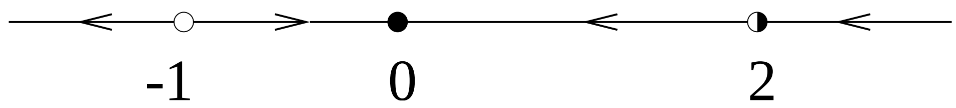

3 L'evolució dinàmica d'una reacció química del tipus Y+Z$\rightarrow$X es pot descriure mitjançant una equació de la forma $\dot{x} = a(b - x)(c - x)$, on $x(t)$ és la concentració del producte X en cada instant t, b i c són les concentracions (suposades constants) dels reactants Y i Z, respectivament, i a és la constant de velocitat de la reacció (aquests tres paràmetres són per tant sempre positius).

(a) Determina tots els punts fixes del sistema, i estableix la seva estabilitat segons els valors relatius dels paràmetres a, b i c.

(b) Interpreta físicament els resultats anteriors.

4 Per cadascuna de les següents equacions diferencials, calcula i representa la funció potencial $V(x)$. A partir d'aquest resultat, determina el punts fixes del sistema i la seva estabilitat:

(a) $\dot{x} = x(1 - x)$

(b) $\dot{x} = 2 + \sin x$

5 El creixement de tumors cancerosos es pot descriure mitjançant l'anomenada *llei de Gompertz* $\dot{N} = -aN \ln(bN)$, on $N(t)$ és proporcional al nombre de cèl.lules al tumor i a, b són paràmetres positius.

(a) Dibuixa la línia de fases d'aquest sistema. A partir d'aquest resultat, determina els punts fixes i la seva estabilitat.

(b) Comprova quantitativament els resultats anteriors mitjançant un anàlisi d'estabilitat lineal. Calcula els temps característics associats als punts fixes.

BIFURCACIONS EN SISTEMES UNIDIMENSIONALS *(Mínim 2 problemes)*

$\boxed{6}$ Determina per cadascuna de les següents equacions diferencials de primer ordre, mitjançant el mètode de la línia de fases, els diferents comportaments qualitatius que apareixen a mesura que r varia. Estableix el tipus de bifurcació, el valor de r pel qual aquesta té lloc, i dibuixa el diagrama de bifurcació corresponent:

(a) $\dot{x} = x(r - e^x)$

(b) $\dot{x} = 1 + rx + x^2$

$\boxed{7}$ Per cadascuna de les equacions següents, dibuixa el potencial del sistema per diferents valors de r, de forma que apareguin tots els comportaments qualitativament diferents:

(a) $\dot{x} = r - x^2$ (bifurcació de punt de sella)

(b) $\dot{x} = rx - x^2$ (bifurcació transcrítica)

(c) $\dot{x} = rx + x^3 - x^5$ (bifurcació de forca subcrítica)

$\boxed{8}$ Considera el sistema dinàmic no lineal descrit per l'equació $\dot{x} = x - rx(1 - x)$, on r és un paràmetre de control constant positiu.

(a) Determina tots els punts fixes del sistema en funció de r i analitza la seva estabilitat.

(b) Demostra, utilitzant els resultats anteriors, que aquest sistema exhibeix una bifurcació per un cert valor de $r = r_c$. Determina r_c i el tipus de bifurcació que té lloc. Dibuixa el diagrama de bifurcacions.

(c) Representa el comportament del sistema sobre la línia de fases per $r < r_c$ i $r > r_c$.

(d) Representa el potencial del sistema abans i desprès de la bifurcació.

$\boxed{9}$ Un model molt utilitzat per descriure el comportament d'un làser es basa en les següents equacions dinàmiques pel nombre n de fotons a la cavitat i el nombre N d'àtoms excitats:

$$\dot{n} = GnN - kn$$
$$\dot{N} = -GnN - fN + p$$

G és el coeficient de guany degut a l'emissió estimulada, k és el ritme de decaiment de fotons degut a la transmitivitat dels miralls, dispersió, etc, f és el ritme de decaiment dels àtoms excitats degut a l'emissió espontània, i p és la intensitat del bombeig. Tots els paràmetres són positius excepte p, que pot ser positiu o negatiu.

(a) Suposem que N relaxa molt més ràpidament que n. Llavors podem suposar que N es troba sempre en condicions de punt fix ($\dot{N} = 0$). Segons això, expressa $N(t)$ en termes de $n(t)$ i troba una equació de primer ordre per n (aquest procès rep el nom d'*eliminació adiabàtica*, i es diu que la evolució de $N(t)$ es troba *esclavitzada* a la de $n(t)$).

(b) Mostra que el punt fix $n^* = 0$ esdevé inestable per un valor crític del bombeig p_c (llindar d'emissió làser). Determina aquest valor.

(c) Quin tipus de bifurcació té lloc al llindar d'emissió p_c?

10 Considerem l'equació $\dot{x} = rx - \sin x$.

(a) Pel cas $r = 0$, troba i classifica tots els punts fixes, i dibuixa la línia de fases.

(b) Demostra que quan $r > 1$ existeix un únic punt fix. Quin tipus de punt fix és?

(c) Classifica *totes* les bifurcacions que es produeixen a mesura que r disminueix de 1 a 0. Dibuixa el diagrama de bifurcació.

11 Considera el sistema $\dot{x} = rx + x^3 - x^5$, que exhibeix una bifurcació de forca subcrítica.

(a) Troba expressions algebraiques per tots els punts fixes a mesura que r varia.

(b) Dibuixa la línia de fases del sistema a mesura que r varia.

(c) Calcula r_s, el valor de r pel qual apareixen els punts fixes no nuls mitjançant bifurcacions de punt de sella.

12 Considerem l'equació $\dot{x} = h + rx - x^2$. Quan $h = 0$, aquest sistema exhibeix una bifurcació transcrítica en $r = 0$.

(a) Dibuixa el diagrama de bifurcació del sistema per $h < 0$, $h = 0$, i $h > 0$.

(b) Fes un esquema de les regions en el pla $r - h$ que tenen comportament qualitativament diferent, i identifica les bifurcacions que tenen lloc en les fronteres d'aquestes regions.

(c) Representa el potencial que correspon a cadascuna de les regions de l'apartat anterior.

13 Determina el tipus de bifurcació exhibida pel sistema $\dot{x} = rx - x/(1 + x^2)$ i el lloc on es produeix. Representa el corresponent diagrama de bifurcació.

SISTEMES BIDIMENSIONALS LINEALS *(Mínim 1 problema)*

14 Per cadascun dels següents sistemes bidimensionals lineals, determina l'estabilitat del punt fix a l'origen i representa el retrat de fases de forma qualitativa:

(a) $\dot{x} = 4x - y$, $\dot{y} = 2x + y$.

(b) $\dot{x} = y$, $\dot{y} = -2x - 3y$.

(c) $\dot{x} = 5x + 2y$, $\dot{y} = -17x - 5y$.

15 La dinàmica de les relacions amoroses es pot descriure mitjançant el següent model bidimensional lineal general:

$$\dot{R} = aR + bJ$$
$$\dot{J} = cR + dJ$$

on $R(t)$ representa l'amor de Romeo per Julieta en l'instant t, i $J(t)$ l'amor de Julieta per Romeo en el mateix instant. Valors negatius de R o J representen odi. El paràmetres a, b, c i d poden prendre valors positius o negatius, en representació de diferents tipus d'amants. Així, per exemple, el cas $a < 0$, $b > 0$ per Romeo correspon a un amant cautelós: no es vol llençar als braços de Julieta, però és veu encoratjat per l'amor que Julieta sent per ell. L'evolució del sistema a temps llargs determina el destí de la parella.

(a) Demostra, representant el retrat de fase, que quan Romeo i Julieta són idènticament cautelosos ($a = d < 0$ i $b = c > 0$) la relació acaba en indiferència mútua ($R = J = 0$) si $a^2 > b^2$ (un excès de cautela condueix a l'apatia), o en amor absolut (o odi absolut, segons l'estat inicial de la parella) si $a^2 < b^2$.

(b) De nou mitjançant el retrat de fase del sistema, analitza què passa si Romeo i Julieta reaccionen als sentiments de l'altre, però no als d'ells mateixos ($a = d = 0$)? Estudia la situació pels diferents signes de b i c.

SISTEMES BIDIMENSIONALS NO LINEALS *(Mínim 2 problemes)*

16 Sigui el següent sistema bidimensional no lineal:

$$\dot{x} = x - y$$
$$\dot{y} = x^2 - 4$$

Troba els punts fixes del sistema, determina la seva estabilitat, dibuixa esquemàticament les trajectòries a les rodalies de cadascun dels punts fixes, i intenta completar el retrat de fases del sistema.

17 El següent sistema dinàmic representa la competició entre dues poblacions d'herbívors $x, y > 0$ (conills i ovelles) que comparteixen els recursos alimentaris i no tenen depredadors:

$$\dot{x} = x(3 - 2x - 2y)$$
$$\dot{y} = y(2 - x - y)$$

(a) Determina els punts fixes del sistema i analitza la seva estabilitat.

(b) Representa les nulclines en el pla de fases i dibuixa aproximadament el retrat de fase del sistema.

(c) Indica en el pla de fases les conques d'atracció del punt (o punts) fix estable del sistema, i assenyala la significació física de cada punt fix estable.

18 L'evolució d'un ecosistema de dues espècies que coexisteixen simbiòticament pot venir descrita pel següent sistema d'equacions:

$$\dot{u} = u\left(1 - u + \frac{1}{2}v\right)$$
$$\dot{v} = v\left(2 - v + \frac{1}{2}u\right)$$

on $u, v \geq 0$ són les poblacions de les dues espècies.

(a) Determina els punts fixes del sistema, troba un significat físic per cadascun d'ells i analitza la seva estabilitat.

(b) Representa de forma qualitativa el retrat de fases del sistema. Quantes conques d'atracció existeixen?

19 Existeixen làsers que emeten fotons de dos tipus (és a dir, llum de dues freqüències diferents), anomenats *làsers de dos modes.* El comportament dinàmic d'un làser d'aquest tipus es pot descriure de la manera més simple mitjançant el sistema bidimensional no lineal

$$\dot{n}_1 = G_1 N n_1 - k_1 n_1$$
$$\dot{n}_2 = G_2 N n_2 - k_2 n_2$$

on $n_1(t)$ i $n_2(t)$ representen el nombre de fotons dels dos tipus i $N(t) = N_0 - \alpha_1 n_1 - \alpha_2 n_2$ és el nombre d'àtoms excitats. Els paràmetres G_1, G_2, k_1, k_2, α_1, α_2 i N_0 són tots positius.

(a) Analitza l'estabilitat del punt fix $n_1^* = n_2^* = 0$ (làser apagat).

(b) Determina tots els altres punts fixes del sistema.

20 L'equació de moviment d'un pèndol per oscil.lacions d'amplitud qualsevol és

$$\frac{d^2\theta}{dt^2} + \sin\theta = 0$$

on θ és l'angle que forma el pèndol amb la vertical.

(a) Utilitza la relació $\dot{\theta} = \omega$ per convertir l'anterior equació diferencial de segon ordre en un sistema de dues equacions diferencials acoblades.

(b) Determina els punts fixes del sistema en l'interval $[-\pi,\pi]$ i analitza la seva estabilitat. Dibuixa esquemàticament les trajectòries del sistema a prop dels punts fixes.

(c) Utilitzant el fet de que el sistema és conservatiu, calcula la seva energia i utilitza-la per representar el retrat de fases per diferents condicions inicials (és a dir, dibuixa trajectòries per diferentes energies). Interpreta físicament els resultats.

(d) Existeix alguna òrbita homoclínica o heteroclínica en aquest sistema?. En cas afirmatiu, identifica-la i interpreta-la físicament.

21 Les cel.les dels teixits vius obtenen energia mitjançant la descomposició de sucre, segons un procès bioquímic anomenat *glicòlisi*. En algunes situacions, aquest procès té lloc de forma oscil.latòria. La dinàmica d'aquestes oscil.lacions es pot descriure de manera simple amb el següent sistema bidimensional no lineal:

$$\begin{aligned} \dot{x} &= -x + ay + x^2 y \\ \dot{y} &= b - ay - x^2 y \end{aligned}$$

on $x(t)$ representa la concentració d'adenosin–difosfat i $y(t)$ la de fructosa-6-fosfat.

(a) Dibuixa les nulclines del sistema i identifica les zones del pla de fases en les que $\dot{x}$ i $\dot{y}$ tenen un signe determinat. A partir d'aquesta informació, dibuixa esquemàticament les trajectòries seguides pel sistema. Comprova que existeix un cicle límit.

(b) Determina el punt fix del sistema i analitza la seva estabilitat segons els valors de a i b (dibuixa un diagrama de fases en el pla (a, b) que distingeixi zones de diferent estabilitat del punt fix).

(c) Utilitza el teorema de Poincaré–Bendixson per demostrar rigurosament que aquest sistema exhibeix un cicle límit, per aquells valors de a i b pels quals el punt fix determinat abans és un node inestable. Per fer això, troba una regió acotada del pla de fases que compleixi les condicions del teorema de Poincaré–Bendixson. (*Ajut: aquesta regió és compresa entre dues corbes tancades, en les quals els vectors pendent estan dirigits cap a l'interior de la regió.*)

BIFURCACIONS EN SISTEMES BIDIMENSIONALS *(Mínim 2 problemes)*

$\boxed{\textbf{22}}$ L'evolució temporal d'un bosc en presència d'una població d'insectes que s'alimenten dels arbres del bosc, es pot modelitzar mitjançant el següent sistema bidimensional no lineal:

$$\dot{T} = T\left(1 - \frac{T}{E}\right)$$
$$\dot{E} = rE(1-E) - \frac{B}{T}$$

on T és el tamany promig dels arbres, E és la reserva d'energia del bosc (una mesura de la salut del bosc), r és un paràmetre positiu i $B > 0$ es proporcional a la població total d'insectes, que és considerada una constant del sistema.

(a) Interpreta biològicament els diferents termes de les equacions.

(b) Dibuixa les nulclines del sistema, i mostra que existeixen dos punts fixes si B és petit, i cap si B és gran. Quin tipus de bifurcació té lloc entre aquests dos estats?

(c) Dibuixa el retrat de fase per dos valors de B, un per sobre i un altre per sota de la bifurcació.

$\boxed{\textbf{23}}$ El següent model bidimensional no lineal va ser postulat al 1985 per P. Gray i S.K. Scott per descriure la cinètica d'una reacció autocatalítica a temperatura constant:

$$\dot{u} = a(1-u) - uv^2$$
$$\dot{v} = uv^2 - (a+k)v$$

on u i v són proporcionals a les concentracions dels reactants i a i k són paràmetres positius. Demostra que aquest sistema exhibeix una bifurcació de punt de sella per $k = -a \pm \sqrt{a}/2$.

$\boxed{\textbf{24}}$ El comportament dinàmic d'una neurona s'acostuma a representar mitjançant el següent sistema bidimensional, que rep el nom de *model de FitzHugh–Nagumo*:

$$\dot{x} = \frac{1}{\epsilon}\left[x(x-1)(2-x) - y\right]$$
$$\dot{y} = ax - y$$

(a) Representa gràficament les nulclines en el pla de fases. Demostra a partir del que s'observa a la gràfica (sense fer cap càlcul de moment) que existeix una bifurcació controlada pel paràmetre a.

(b) Determina tots els punts fixes del sistema per valors qualsevols de a i ϵ. Per quin valor de a té lloc la bifurcació?

(c) En el cas particular $\epsilon = 1$, $a = 0$, determina la estabilitat de tots els punts fixes del sistema.

(d) Quan ϵ es molt més petit que 1, el model de FitzHugh-Nagumo descriu el que s'anomena un *sistema excitable*. Aquest nom es deu a que el sistema és molt sensible a perturbacions externes. En el cas $a = 1$ (i ϵ molt més petit que 1), raona qualitativament el caràcter excitable del sistema. (*Nota: considera la diferent velocitat de creixement de x i y, i el comportament del sistema en totes les zones del pla de fases*).

$\boxed{\textbf{25}}$ Un model molt utilitzat per descriure el comportament d'un làser es basa en les següents equacions dinàmiques pel nombre n de fotons a la cavitat i el nombre N d'àtoms excitats:

$$\dot{n} = GnN - kn$$
$$\dot{N} = -GnN - fN + p$$

G és el coeficient de guany degut a l'emissió estimulada, k és el ritme de decaiment de fotons degut a la transmitivitat dels miralls, dispersió, etc, f és el ritme de decaiment dels àtoms excitats degut a l'emissió espontània, i p és la intensitat del bombeig. Tots els paràmetres són positius excepte p, que pot ser positiu o negatiu.

(a) Troba i classifica tots els punts fixes del sistema.

(b) Fes un esquema de tots els retrats de fase qualitativament diferents que existeixen a mesura que els paràmetres del sistema varien.

(c) Representa el diagrama de bifurcacions del sistema. Quin tipus de bifurcacions es produeixen?

$\boxed{\textbf{26}}$ L'evolució d'un ecosistema de dues espècies, una de les quals depreda a l'altra, pot descriure's mitjançant el sistema

$$\dot{x} = x\,[x(1-x) - y]$$
$$\dot{y} = y(x - a)$$

on x i y són proporcionals a les poblacions de les preses i dels depredadors, respectivament, i a és un paràmetre de control positiu.

(a) Dibuixa les nulclines del sistema (només en el primer quadrant, recorda que $x, y \geq 0$).

(b) Demostra que els punts fixes són (0,0), (1,0) i $(a,\, a - a^2)$, i classifica'ls.

(c) Dibuixa el retrat de fase per $a > 1$, i mostra que els depredadors s'extingeixen.

(d) Demostra que per $a_c = 1/2$ es produeix una bifurcació de Hopf. És supercrítica o subcrítica?

$\boxed{\textbf{27}}$ Un model molt conegut d'oscil.lador químic és l'anomenat *Brusselator* (degut a que els seus descrobidors són de Brusel.les, una broma molt freqüent entre científics d'aquest camp; també existeix, per exemple, el Oregonator). El Brusselator ve definit per

$$\dot{x} = 1 - (b+1)x + ax^2y$$
$$\dot{y} = bx - ax^2y$$

on x, y són les concentracions dels reactants i a, b són paràmetres positius del model.

(a) Determina i classifica tots els punts fixes del model.

(b) Dibuixa les nulclines, i construeix una zona on el flux quedi atrapat.

(c) Mostra que per un cert valor de $b = b_c$ té lloc una bifurcació de Hopf. Determina b_c.

(d) Utilitza el teorema de Poincaré-Bendixson per determinar si el cicle límit existeix per $b < b_c$ o bé per $b > b_c$.

SISTEMES DISCRETS *(Mínim 1 problema)*

28 Considera la següent aplicació discreta:

$$x_{n+1} = f(x_n) = x_n^2$$

Calcula analíticament els seus punts fixes i la estabilitat de cadascun d'ells. Comprova gràficament els resultats que has obtingut (mitjançant un diagrama de teranyina).

29 L'aplicació de tenda es defineix de la següent forma:

$$x_{n+1} = f(x_n) = \begin{cases} rx_n & \text{si } 0 \leq x_n \leq 1/2 \\ r - rx_n & \text{si } 1/2 \leq x_n \leq 1 \end{cases}$$

(a) Troba tots els punts fixes de l'aplicació per qualsevol valor de $r > 0$, i determina la seva estabilitat.

(b) Calcula l'exponent de Lyapunov del sistema per qualsevol valor de r. Per quins valors de r apareix un comportament caòtic? Representa, mitjançant un diagrama de teranyina, una evolució regular i una altra caòtica.

30 Considera el sistema dinàmic discret $x_{n+1} = a - x_n^2$, sent a un paràmetre de control.

(a) Troba el valor de a pel qual es produeix una bifurcació en el sistema, i determina el seu tipus.

(b) Identifica tots els punts fixes del sistema per $a = 1/2$, i analitza la seva estabilitat.

FRACTALS *(Mínim 1 problema)*

31 Calcula les dimensions de similaritat i de caixa del fractal que es construeix amb el procès iteratiu els tres primers pasos del qual es mostren a la figura.

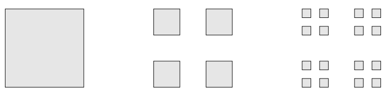

32 Calcula la dimensió de similaritat de la catifa de Sierpinsky.

33 Definim un *conjunt de Cantor modificat* mitjançant el següent procediment iteratiu: es divideix una línea en cinc parts iguals i s'elimina la part del mig, repetint-se el procès. Calcula les dimensions de similaritat i de caixa del fractal resultant.